

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ГРОШЕЙ ЯК ФЕНОМЕНА КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗМІСТ МЕНТАЛЬНИХ ПАРАДИГМ

Актуальність: проблеми, викликані зростанням ролі грошей у соціальному житті.

Мета: соціальна природа грошей в контекстах фінансової діяльності держави.

Об'єктом дослідження: соціально-історичні передумови виникнення

феномену грошей, історичні варіанти втілення цього феномену, а також їх впливу на людську культуру і суспільство

Дослідженість теми: Дана стаття присвячена проблемі семіотики грошей, демонстрації того, як гроші впливають на культуру, зокрема, як абстракція грошей сприяє появі та розвитку інших абстракцій, а також, як гроші змінюють людську природу та суспільство. Для досягнення поставленої цілі необхідно розглянути феномен грошей як такий, тобто те, що таке гроші як явище, далі ж розглянути історичні умови, у яких з'являються гроші, і те, як вони впливають на культуру і суспільство.

Отже, що таке гроші? Це засіб платежу. Або, як вважав Адам Сміт, товар, який стає засобом обміну одних товарів на інші. В архаїчних культурах роль грошей могли виконувати мшлі, зерна кави чи кукурудзи, мідні чи металеві злитки, бронзові ножі чи сокири і т.д., і т.п. Тобто певні речі, які з одного боку мали цінність самі по собі, з іншого були зручні в транспортуванні та розподілі. Тобто, речі цілком утилітарні та конкретні. В подальшому, однак, характер грошей все більш і більше змінюється в сторону абстрагування. Аж до того, що в сучасному суспільстві роль грошей виконують папірці, вартість яких на перевищує вартість туалетного паперу, або взагалі електронні числа на рахунках банків. Тобто, сутність грошей не в конкретних речах, носіях вартості, а в самому еквіваленті вартості. Що таке вартість? Це абстрактне поняття, тобто поняття, в якому ознаки мисляться окремо від носія. Еволюція грошей в історії – це рух від конкретного до все більш і більш абстрактного. Цю еволюцію слід розглянути більш докладно.

На одному з ізольованих островів Тихого океану, острові Яп, розвинулася досить цікава й оригінальна культура, включаючи культуру економічних відносин. Будучи досить примітивною в матеріальному відношенні, ця культура була надзвичайно розвинутою у відношенні символічному. Суспільство Яп було структурованим у дуже складний спосіб: існували різноманітні касты і складна система відношень між цими кастами [5, с. 6 – 7].

В ролі грошей виступали не мшлі, плоди чи дрібні камінці, а великі камені, витесані у виді великих круглих дисків з діркою посередині для продвання осі, діаметром від 1 до 8 футів (приблизно від 0,5 до 3,5 м). Ці камені витесувалися на іншому острові за 300 миль від Япу і колись дуже давно були привезені на Яп. Ці камені відігравали роль грошей і при цьому дуже часто, принаймні коли йшлося про великі камені, навіть не переносилися з місця на місце, від одного власника до іншого. Достатньо було лише визнати зміну власника. Був навіть випадок, коли один із цих каменів узагалі знаходився на дні моря (він упав туди при транспортуванні) і тим не менш мав власника й переходив (формально) з рук у руки [5, с. 7 – 9].

Коли про цю систему розказали Дж. Кейнсу, той сказав, що тубільці мали більш європейські ідеї щодо валюти, аніж європейці. «Сучасна практика стосовно золотих резервів могла б багато запозичити із більш логічних практик острова Яп» – писав Кейнс. Дехто навіть припускає, що свою власну економічну теорію Кейнс розробив не без впливу оповідей про культуру острова Яп [5, с. 9].

Адам Сміт у своїй «Природі та причинах багатства народів» розвивав теорію грошей як еквіваленту обміну. Згідно з цією теорією, до грошей був бартер. Однак сучасні антропологи цю теорію заперечують, вважаючи її помилковою. Випадок острова Яп лише один з випадків подібного роду систем. Він свідчить, що в основі грошових відносин лежать борг і кредит, монети ж чи інші варіанти носіїв є лише знаками боргу і кредиту. Додатковим аргументом на користь цього є те, що приміром 90% грошей у США чи 97% у Великобританії не мають узагалі ніяких фізичних носіїв – тобто є лише цифри на електронних рахунках [5, с. 10 – 16].

Це один випадок – це т.зв. чекові бирки. В Англії за допомогою них здійснювалася більша частина трансакцій з ХІІ по ХVІІІ століття. Англійська чекова бирка (exchequer tally) являла собою паличку, на кінцях якої записувалися назви товарів. Паличка розламувалася навпіл – по половині кожному, боржнику і кредитору. Така система діяла і була скасована лише наприкінці ХVІІІ століття – усі бирки були зібрані і спалені, до наших днів збереглася лише незначна їх кількість. Взагалі повноцінні гроші, як указують сучасні історики економіки, охоплювали лише меншу частину бізнесових трансакцій аж до Нового часу. Тобто в основі грошей не цінність носіїв грошових знаків, а віра та довіра. Так, наприклад, мальтійські рицарі, маючи проблеми з золотом та сріблом, почали карбувати монети з міді. Напис на монетах проголошував: «Non Aes sed Fides» («Не метал, а віра») [5, с. 17 – 20].

Перші гроші, відзначає сучасний чеський філософ та економіст Томаш Седлачек, були глиняними табличками, на яких у Месопотамії записували борги. Таблички були переносними, а отже і борги стали переносними, тобто стали оборотним капіталом. Тобто в основі не цінність носіїв грошового знаку, а довіра до смислу. Не випадково, що англійське credit – кредит походить від credo – вірю [2, с. 128].

В травні 1970 р. в Ірландії внаслідок певних політичних суперечок на цілий місяць були закриті філії більшості банків. Спеціалісти прогнозували колапс усієї ірландської економіки. Колапсу не сталося. Платежі почали робитися в обхід банків за допомогою чеків. Центральний банк Ірландії відзначав, що 2/3 грошових сум містилася на рахунках банків, отже закриття банків мало обвалити економіку на 2/3. Цього не сталося, оскільки платежі почали проводитися через чеки та розписки, тобто через взаємну довіру. Пізніше аналогічна ситуація повторювалася неодноразово в різних країнах. Тобто тут ми знову маємо повну аналогію з камінними грошима острова Яп [5, с. 22 – 24].

Трансформація грошових відносин є частиною глибших і ширших трансформацій цивілізації. Людська економіка як така є частиною космологічних, релігійних, соціальних уявлень. Не лише архаїчна економіка спиралася на циркуляцію дарів, але також і космологія та релігія [3, с. 33]. Коли ж усе починає визначатися грошима, то недостатність грошей породжує недостатність усього іншого. Життя перетворюється на рабство, його метою стає виживання. Одним із основних індикаторів поневолення стає монетаризація часу. Тобто маємо два паралельні процеси: монетаризацію економіки та квантифікацію часу. Тварини, діти, первісні люди живуть тут і зараз, не задумуючись про майбутнє. В мовах первісних людей часто взагалі відсутня категорія часу. Відсутні можуть бути навіть такі слова як «вчора» чи «завтра». Схоже ставлення до часу спостерігається також у сільській місцевості. Час є надлишковим. І лише в містах час квантифікується, стаючи все більш обмеженим [3, с. 63].

Література

1. Вітгенштайн Людвіг. Tractatus logico-philosophicus. Філософські дослідження. / Вітгенштайн Людвіг. –

2. Київ: Основи, 1995. – 312 с. с. 70.
3. Седлачек Томаш. Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків від Гільгамеша до фінансової кризи// Седлачек Томаш. – Львів, Видавництво Старого Лева, 2017. – 520 с.
4. Eisenstein Charles. Sacred Economics, Money, Gift and Society in the Age of Transition [Electronic resource]/ Charles Eisenstein. – Publisher: Evolver Editions, 2016. – 496 pages. URL: www.eboodb.org/item/52437/Sacred-Economics-Money-Gift-and-Society-in-the-Age-of-Transition
5. Haiven Max. Cultures of Financialization. Fictitious Capital in Popular Culture and Everyday Life // Max
6. Haiven. – Nova Scotia College of Art and Design, Canada, 2014. – 224 pages.
7. Martin Felix. Money. The Unauthorised Biography // Felix Martin. – New York: Alfred A. Knopf. 2014. –308 p
8. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
9. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замойського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
10. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с